

Εἰς τὸν Ἴσθμον

Ἐνῶ ἡ ἀτμομηχανὴ ἔσπυρεν ἡμᾶς πρὸς τὴν φυσικὴν γέφυραν, ἦν, μεταξύ Πελοποννήσου καὶ Στερεᾶς, δι' ἀλλεπαλλήλων γεωλογικῶν μεταβολῶν ἐθεμελίωσεν ἡ χεὶρ τοῦ Δημιουργοῦ, ἀραιρούμενος ἐκ τῶν ἰσχυρῶν ἀναπολήσεων, μετεπήδων ἀπὸ τῶν εἰκόνων τοῦ ἐνεστῶτος εἰς τὰς τοῦ παρελθόντος, καὶ ἀπὸ τούτων ἐπανέστρεφον πάλιν θεώμενος τὴν ποιικίλην τοπογραφίαν, ἥτις ἐν τάχει ἐξετυλίσσετο πρὸ ἡμῶν. Ἡ γραμμὴ χωρεῖ ὅτε μὲν παράκτιος ὅτε δὲ μεσόγαιος. Λόγω τῶν θέσεων, ὅποθεν διέρχεται, προκαλεῖ ἰσχυρὰς τὰς ἐντυπώσεις, ἐξικνουμένας ἐνίοτε καὶ ἄχρι ρευθασμῶν. Ἡ ἱερὰ γῆ τῆς Ἐλευσίνας, μὲ τὴν Δήμητραν καὶ τὴν Κόρην, ἀνεκάλει τὴν πρώτην ἡμέρωσιν τῶν βαλανοφάγων γενῶν καὶ τὴν ἰερότητα τῆς φιλοξενίας, ἐμφύτου ἑλληνικῆς ἀρετῆς, εἰς ἣν χαριζομένη ἡ Θεὰ, καὶ τὴν συμπάθειαν τοῦ Κελεοῦ καὶ τῆς Μετανείρας ἀμείψουσα, παρέδωκεν εἰς τὸν Τριπτόλεμον τοὺς σιτοφόρους στάχεις, μυήσασα αὐτὸν εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ σίτου, καὶ τὴν παρασκευὴν τῆς βάσεως τῆς ὑλικῆς τοῦ ἀνθρώπου συντηρήσεως. Ἡ αὐστηρὰ μεγαλοπρέπεια, ἡ ἀπόρρητος καὶ φοικτὴ ἰερότης τῶν φερωνύμων καὶ περιβοήτων μυστηρίων, πτοοῦσα ἔτι τοὺς ἀμυήτους, παρήρχετο ἐν τῷ ἐπιβάλλοντι αὐτῆς μεγαλειῶ συνέχουσα δέει τὸν νοῦν, ὅστις, προσατενίζων τῆς Σαλαμίνος τὴν ἱερὰν νῆσον, συνέτριβε τὴν πέδην τῶν μύθων καὶ τὴν φρίκην τῶν προλήψεων καὶ τῶν μυστηρίων. ὅπως γονυπετήσῃ πρὸ ἐτέρας φωτεινῆς καὶ ἀνεσπέρου θεᾶς ἐγειράσης ἐκεῖ τὸ ἀκτινοβόλον καὶ ἄφθαρτον κράτος τῆς, τῆς Θεᾶς Ἐλευθερίας, ἑλληνικῆς καὶ ταύτης, ἀπὸ ἑλληνικῆς διανοίας ἐκπορευθείσης, ἀπὸ ἑλληνικοῦ πνεύματος ὑμνηθείσης, ὑπὸ ἑλληνικῶν χειρῶν θεμελιωθείσης ἐπὶ ἀδαμαντίνου καὶ ἀκαταβλήτου βάσεως. Εὐρεῖα ἐξετυλίσσετο ἡ πέριξ γῆ, ἡ τοσοῦτων πολέμων καταστᾶσα στάδιον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀκμῆς καὶ παρακμῆς τῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Τὸ γεῖτον ὑγρὸν πεδίον, κυανοῦν καὶ ἤρεμον, ἀποστίλθον ὄλον ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, καὶ ὅπερ ἄλλων ἀγῶνων καὶ νέων τροπαίων ἐγένετο στάδιον, τῶν νῆσων καὶ τῶν ἀγῶν ἀἰσπαρμέναι ἢ πιτυοσκεπεῖς ἐκτάσεις, τὰ ἰνδάλματα ὄλα ἄλλης ζωῆς σθεσθείσης ἤδη, καὶ μόνον ἐξ ἠρωικῆς ἀναμνήσεως ἐλανουούσης πρὸ τοῦ πνεύματος τοῦ εἰς θέαν καὶ ἀπόλαυσιν ἀπλήστου ὁδοιπόρου, αἰ φυσικαὶ καλλοναί, τὰ ἄφθιτα ἱστορήματα τὰ πρὸς τὰς θέσεις ταύτας συναπτόμενα, κατεῖχον ἡμᾶς πάντας, ἐναλλάξ στροφόμενος ἀπὸ τοῦ πόντου πρὸς τὴν ξηράν, ἀπὸ τοῦ ἐνεστῶτος εἰς τὸ παρελθόν, ἀπὸ τῆς ἱστορίας

τὴν ἀλήθειαν, εἰς τὴν γόησσαν τοῦ μύθου παράδοσιν. Ἦδη διηργόμεθα τὰς Σκειρωνίδας Πέτρας. Καίτοι τοσοῦτοι αἰῶνες εἶχον παρέλθει, ἡ μνήμη τοῦ Σκειρωνος κατεπτόει ἐν τούτοις τοὺς ἀσφαλεῖς διαβάτας. Τὸ μέρος, ὅποθεν διέρχεται ἡ σιδηρᾶ ὁδός, πρὸς τὸν βράχον σκαφέν, εἶναι στενόν, ἐλέγετο δὲ ἐπικίνδυνον. Τινὲς τῶν ἐπιβατῶν ἐταράσσοντο, μήτηρ δὲ τις, κατὰ τὴν διαβάσιν τῶν Πετρῶν, ὡσεὶ ἂν ὁ Σκειρων ἢ ὁ ἀντάξιός του Προκορστῆς, ὁ Σίνης ἢ ὁ Περιφῆτης εἶχον ἀναφανῆ ἐκεῖ που, ἔθλιψε προστατευτικώτερον τὸ τέκνον εἰς τὴν ἀγκάλην. Ἡ Κακὴ Σκάλα ἠκούσθη ὁμόφωνος κραυγῆ, ἐνῶ ὁ ἀλλοιωθεὶς ἦχος τῆς ἀτραμάξης ἐδήλου ἡμῖν ὅτι διηργόμεθα γέφυραν. Τινὲς τῶν ἐπιβατῶν περιδεῶς ἐκυψαν πρὸς τὰ κάτω, ἔνθα ἔχαινε βᾶθος τι. Ὅτε διήλθομεν τὸν σταθμὸν τῶν Σκειρωνίδων Πετρῶν αἱ ὄψεις ἐπανελάβον τὸ σύνθημα χρωμᾶ των. Ὁ φανταστικὸς κίνδυνος εἶχε παρέλθει, καὶ ἡ ἀδολεσχία τῶν ἐπιβατῶν, ἀληθῆς καὶ πραγματικὸς κίνδυνος, κατασταλεῖσα πρὸς στιγμὴν ἐκ τῆς συγκινήσεως, ἐπανελάβεν ὀρμητικώτερον τὸν ἀκάθεκτον ροῦν τῆς.

Ὁ ὄρμος τοῦ Καλαμακίου, καὶ τὸ Καλαμάκιον, λείψανον μικροῦ τίνος παρελθόντος, ἐξετυλίχθησαν πρὸ ἡμῶν μετ' ὀλίγον. Πρὸς τὸν Σαρωνικὸν ἐγείρεται ἡ Ἴσθμία, κατ' ἀντίθεσιν τῆς Ποσειδωνίας, ἐγειρομένης εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Κορινθιακοῦ. Θεσεῖς μᾶλλον ἀμφοτέραι ἢ πολίσματα, κατ' ἀμφω τὰς ἐκβολὰς τῆς διώρυγος κληθεῖσαι οὕτω, οὐδὲν παρὸν ἔχουσαι, εἰς ἐγγὺς ὁμως καὶ εὐοίανον μέλλον εὐλόγως ἐνατενίζουσαι. Ἡ ἐπίνοια τῆς τομῆς τοῦ Ἴσθμοῦ, δὲν εἶναι νέα. Συλληφθεῖσα κατὰ τὴν ἀρχαιότητα, μετὰ διάμεσα ἀποτυχόντα στάδια, ἐπραγματοποιήθη ἐπιτυχῶς σήμερον. Τὸ ἔργον εἶναι μελέτης καὶ θεᾶς ἄξιον. Ἰστάμενοι ἐπὶ τῆς γεφυρας, ἥτις συνάπτει τὸ πρὸς τὴν Στερεάν καὶ τὴν Πελοπόννησον χεῖλος τῆς γιγαντιαίας τάφρου κατεπλησσομένη ἀπὸ τῆς μεγαλειότητος τῆς φύσεως ἀρ' ἐνός, τῆς ἀνθρωπίνης ἐμπνεύσεως καὶ τέχνης ἀρ' ἐτέρου. Ἀπὸ τοῦ σημείου ἐκείνου, ὅπερ φαίνεται ἐν τῶν ὑψηλοτάτων τοῦ Ἴσθμοῦ, ἐνητενίζομεν ἐν ἀπόπτῳ καὶ ταυτοχρόνως τοὺς δύο κυανοὺς κόλπους, οὓς ἡ ἀνθρωπίνη θρασύτης, εἰς τῆς φύσεως τὰ βουλευμάτα ὑποκαθισταμένη, θά ἐνώσῃ μετ' ὀλίγον, παραβιάζουσα τὰ θέσφατα, ὀρυσσοῦσα τὸν ἀμφιθάλασσον Ἴσθμόν, καὶ καταρρίπτουσα τοὺς φραγμοὺς οὓς ἤγειρε τῆς φύσεως ἡ μεγασθενὴς χεὶρ. Τὸ θέμα εἶναι ὡραῖον ἐκεῖθεν. Εἰς τὰς ἐγγὺς καὶ ἀπωτάτας ἐκτάσεις ἐγείρονται ὄρη ἀθανάτου μνήμης καὶ καλλονῆς, καὶ ὅθεν ἡ ὑψηλὴ ποίησις ἦν τλησεν ἀνεφίκτους ἐμπνεύσεις. Τριπλῆ ὀρέων κλίμαξ, ἡ τοῦ Κιθαϊρώνας, τοῦ Ἐλικῶνος καὶ τοῦ Παρνασσοῦ ἀπλοῦται δεξιόθεν πρὸς τὴν Στερεάν, ἐνῶ πρὸς τὴν ἐτέραν πελοποννησιακὴν ὄχθην ἡ Κυλλήνη ἐγείρεται νεφελογεῖτων καὶ υπερήφανος, χιόνος στέμμα φέρουσα ἐπὶ τῆς παρθενικῆς κεφαλῆς, νύμφη ἄσπιλος καὶ γόησσα, ἐνθαρρυντικῶς μειδιῶσα, ὡς φιλάρεσκος ὡραία γυνή, εἰς τῶν τριῶν μνηστήρων τὰς τρυφερότητας, καὶ τῆς προτιμῆσεις αὐτῆς τὴν ἀπόφρασιν πονηρῶς ἀναβάλλουσα. Ὁ

Κορινθιακός, μὲ τὰ γαλανὰ ὕδατά του, χωρίζει τὴν μνηστὴν ἀπὸ τῶν μνηστήρων, τὴν ἀθρᾶν Πελοπόννησον ἀπὸ τὴν ἀρρενωπὴν καὶ τραχεῖαν Ροῦμελην. Ὁ γιγαντιαῖος μονόλιθος τοῦ Ἀκροκορίνθου, μὲ τὴν μυστηριώδη κρήνην Πειρήνην, τὸν ναὸν τῆς Ἀφροδίτης ἐνθα τόσσοι, ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς θεᾶς τηκόμενοι ἐρασταί, ηὐχθήσαν ἐκεῖ τὴν πλήρωσιν τῶν εὐχῶν των, ἐνθα φωναὶ πάθους καὶ ἔρωτος ἡδονικοῦ ἀνῆλθον μετὰ τοῦ λιθνωτοῦ τῶν ἰκετῶν μέχρι τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς, ὁ ὑπερήφανος οὗτος Ἀκροκόρινθος πυργουταὶ προκλητικὸς κατὰ μέτωπον, τὰ καταρρέοντα τειχίσματα τῶν ὀδοντωτῶν ἐπάλλξεων του παρατάσσω, καὶ τὰ πολύμορφα ἐρείπια καὶ συντρίμματα τῆς μακροῦς ἱστορίας του κρύπτων ὑπὸ τὰ τεῖχη του, ὡσεὶ ἂν ἠσχύνητο νὰ ἐπιδείξῃ τὴν σημερινὴν παρακμὴν του ὁ παλαιάμαχος ἀθλητὴς, ἡ περιμάχητος αὐτὴ σκοπιά, ὅπου ἐρπετὰ καὶ ὄρνεα, τῆς ἐρημίας οἱ συντροφοί, οἰκοῦσι σήμερον. ἀλλ' ἢς ἡ κατοχὴ τὸσον αἶμα, τὸσον χρυσόν, τὸσας νύκτας ἀυπνίας καὶ σκέψεως ἐστοίχισεν ἄλλοτε. Ἀριστερόθεν μαρμαίρει ἡ θάλασσα τοῦ Σαρωνικοῦ· μετὰ δὲ ταύτης καὶ τῆς κορινθιακῆς ἐσκάρη εὐθυγράμμως ἡ τὴν Πελοπόννησον ἐκνήσωσασα διώρυξ. Θεωμένη ἀπὸ τοῦ ὕψους τῆς γεφύρας ἡ γιγαντιαία τάφρος ἐκπλήσσει διὰ τὰς διαστάσεις καὶ τὴν εὐρυθμίαν αὐτῆς. Νάνοι τινὲς φαίνονται εἰς τὸ βάθος κινούμενοι· εἰσὶν οἱ ἐργάται. Ἐνθεν κἀκείθεν τῶν στομιῶν τῆς διώρυγος διαφαίνονται τὰ γαλανὰ ὕδατα τοῦ Σαρωνικοῦ κόλπου καὶ τῆς Κορινθιακῆς θαλάσσης, τῶν δύο τούτων μελλονύμφων οὐς ἡ τέχνη θὰ ἐνώσῃ μετὰ μικρόν. Ἡδὴ ἡ ἀτμομηχανὴ διέρχεται συρίζουσα τὴν γεφυρᾶν, καὶ εἰς τοὺς συριγμοὺς αὐτῆς ἀπαντῶσιν οἱ συριγμοὶ τῶν ἐπὶ τοῦ πυθμένου τῆς διώρυγος ἐλαυνουσῶν ἀτμαμαξῶν. Ἄνωθεν καὶ κάτωθεν κυματίζουσι μανδύλια καὶ πῖλοι· προσφωνήματα ἀμοιβαία ἠχοῦσιν εἰς τὸ κενόν τῆς χειροποιήτου διασφάγος, καὶ μετὰ μικρόν ἡ ἔλκουσα ἡμᾶς μηχανή, ἀφείσα τὴν γῆν τῆς Στερεᾶς, εἰσέρχεται βοῶσα εἰς τὴν γῆν τῆς Πελοποννήσου, χωροῦσα πρὸς τὴν Κόρινθον.

Τὴν μικρὰν ἀνάπαυλαν, ἣτις παρεῖχετο ἡμῖν, ἐχρησιμοποίησαμεν εἰς πρόχειρον πρόγευμα, ἀσκητικὸν ἐντελῶς εἰς τὴν πάλαι ποτὲ πόλιν τῆς τρυφῆς, καὶ ἐν ἀναπολήσει μᾶλλον ἢ ἐν θεωρίᾳ συγχρόνων ἀντικειμένων. Τί νὰ ἴδωμεν; Ἡ Κόρινθος, ἡ τὴν Παλαιὰν ἀλλὰ σύγχρονον παρὰ τὸν Ἀκροκόρινθον καὶ τοὺς στύλους τῆς Χαλκιδίδος Ἀθηνᾶς διαδεχθεῖσα, καὶ ἣτις, ἐρημωθεῖσα ὑπὸ σεισμοῦ κατὰ τὸ 1857, συνωρίσθη ὑπὸ τὸ ὄνομα «Νέα Κόρινθος» ἐπὶ τῆς θέσεως ἐνθα εὐρηται σήμερον, οὐδαμῶς ἀναμνήσκει τὴν ἀρνειοτάτην καὶ τρυφηλοτάτην τῶν ἑλληνίδων πόλεων, ἧς ἡ ἡδυπαθὴς γλιθὴ ἡμιλλᾶτο πρὸς τὸν πλοῦτον, καὶ ἡ ἀκολασία ὑπερέβαινε τὴν γλιθὴν. Ἡ Κόρινθος τῶν σημερινῶν χρόνων οὐδὲν ἔχει τὸ ἀξιοσημείωτον, οὐδὲν ἐμπνέει, ἐκτὸς δυσθυμίας διὰ τὸ παρόν, θάμβους διὰ τὸ παρελθόν, ἐλπίδων, ἴσως, διὰ τὸ μέλλον. Ἐρείδουσα τὰ νῶτα ἐπὶ τοῦ Ἀκροκορίνθου βρέχει τοὺς πόδας αὐτῆς εἰς τὸ κύμα τοῦ Κορινθιακοῦ. Κύκλω, ἐπὶ τῆς γῆς τῆς Πελοποννήσου, μακρὰ ἐκτάσεις ἀκμαζουσῶν στα-

φιδαμπέλων στρωννύουσι γλοερῶς τὸ ἔδαφος, ὅπερ, εἰς τὴν ἐναντι ὄχθην φαίνεται· ξηρὸν καὶ ἀγερώχως ἀπότομον. Ἐνῶ ἡ ἀτμαμαξὰ φέρει ὑμᾶς πρὸς τὰς θέσεις τῆς Ποσειδωνίας, ἀναλογίζομαι τὴν ἱστορίαν τῆς χώρας ταύτης, τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἐκλυσίν τῆς, τοὺς ναοὺς καὶ τὰ καλλιτεχνήματά τῆς, τὰς ἱεροδούλους καὶ τὰ θύματά των, τοὺς λαοὺς οἵτινες ἔζησαν καὶ ἐν ἀπολαύσει ὠργίασαν ἐδῶ, τοὺς ἄλλοις οἵτινες ἐσφάγησαν καὶ ἐδουλώθησαν. Ποῖα ἀλληλοδιάδοχος παρτάξις ἀκμῆς καὶ παρακμῆς, τρυφῶν ἐκνευρίζουσῶν, στεναγμῶν ἡδονικῶν, κρονεῖων ἀκολάστων, γῶν εἶτα, δακρύων, αἵματος! Εἰς ὀλίγας ὥρας ἡ σπάθη καὶ ὁ δαυλὸς τῆς Ῥώμης κατέστρεψαν μακρῶν αἰῶνων βίον καὶ καλλιτεχνίαν, κατέστησαν εὐχερὲς τὸ «παντὶ πλεῖν εἰς Κόρινθον», καὶ ἐπροίκισαν τὴν ἀλαζῶνα μητρόπολιν δι' ἀριστουργημάτων ἀπὸ συλῆσεως καὶ ἀρπαγῆς, ὁμοίας τῆς ὁποίας ὀλιγίστως ἀπεμνημόνευσε καὶ ἐθρήνησεν ἡ ἱστορία. Διττὸς χεῖμαρος, αἵματος ἀνθρωπίνου ὑπὸ ρωμαίων ὀπλιτῶν ἐκχυθέντος, καὶ μεταλλου τακέντος ὑπὸ τὸ πῦρ ρωμαίων ἐμπρηστῶν, ηὐλάκωσε τῆς ἐξανδραποδισθείσης Κόρινθου τὰς ὁδοὺς. Αἶμα καὶ πῦρ! Διπλοῦ ἀγνισμοῦ βωμὸς, καθάρως τοῦ παρελθόντος βίου τὰ ἀδρᾶ ἐπικούρεια ἔγνη, καὶ ἐμπνεύσας εἰς τοὺς ἀπαλυνθέντας καὶ ἐκδότους κορινθιακοὺς πληθυσμοὺς τῆς μετανοίας τὸ αἶσθημα, ὅπερ οὕτω ὑψηλόρον ἤγησε, δύο αἰῶνας βραδύτερον, ἀπὸ τοῦ ἐμπνευσμένου στόματος τοῦ θεηγόρου Παύλου. Παράπλευρος τοῦ ρύακος, ὃν τῶν Κορινθίων τὸ αἶμα ἐσχημάτισεν εἰς τὰς λεωφόρους, ἔρρευσε ὁ ρυᾶξ μετάλλου ἀγνώστου τέως, «Κορινθιακοῦ» κληθέντος, καὶ ὅπερ μίγμα χρυσοῦ, ἀργύρου καὶ γαλλοῦ, ἀναλυθὲν ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῆς δηώσεως, ἐκόχλασε εἰς τὸ ἔδαφος τῆς συληθείσης καὶ δηωθείσης πόλεως! Μία στιγμὴ κατέστρεψεν αἰῶνων ὄλων τὰ ἔργα, καὶ εἰς ἰλαστήριον δάκρυ ἀπέπλυσε τοῦ παρελθόντος τὴν ἐκχειλίσασαν ἡδονήν! Πλειότερον παντός σεισμοῦ, συνεχῶς διασειόντος τὰ κορινθιακὰ ἐδάρη, ἡ κτηνώδης παραφορὰ, ἡ ἀκατονόμαστος ἀμάθεια τοῦ Μομμίου κατέστρεψε τὴν πόλιν, τὸ μουσεῖον τοῦτο πάσης καλλιτεχνίας, καὶ ἐχάρισεν ἄδωρον δωρεάν, ἀπευκταίαν διασημότητα, ἡροστράτειον φήμην εἰς τὸν Ῥωμαίων στρατηλάτην τὸν κατασκάψαντα τὴν πλουσίαν καὶ ἀβροδίαιτον Κόρινθον, εἰς τὰς μαλθακὰς τρυφὰς τὰς ὁποίας προσήρχοντο, ἡδυπαθείας ὑποτελεῖς, τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς οἱ λαοί.

Ἡ Ποσειδωνία, ὡς καὶ ἡ Ἴσθμια, οὐδὲ σύστασιν κἂν ἔχουσιν ἔτι. Ἡ θάλασσα, διὰ τῆς σακαφείσης διώρυγος, εἰσέδυσεν ἤδη μέτρα τινὰ ἐκατέρωθεν τῆς γιγαντιαίας τεχνικῆς τάφρου, ἐνῶ δὲ ἐβάδιζον ἐπὶ τοῦ πεδίου, εἶδον αἴρνης ἰστούς πλοίων προκύπτοντας ὑπερθεῖν τοῦ ἐπιπέδου τῶν ἐσπαρμένων ἢ χέρσων ἀγρῶν. Ἦσαν μικρῶν ἀτμοπλοίων καὶ ὀκτάδων αἰτίνες, ὑπηρεσίαν ἐν τῇ διατρήσει ἐκτελοῦσαι, εἶχον προσορμισθῆ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς ὑγρᾶς ἡδῆ ὁδοῦ. Διήλασα πεζῇ τὴν ἀπὸ Ποσειδωνίας εἰς Ἴσθμίαν ὁδὸν βαδίζων ἐπὶ τῆς κοίτης τῆς διώρυγος. Ἡ ἐπιτελεσθεῖσα μηχανικὴ ἐργασία καταπλήσσει διὰ τῆς ἐκτάσεως καὶ τῆς εὐρύτητος, τῆς προσφο-

ρότητος καὶ τῆς καρτερίας. Ἐνθεν κακείθεν τῆς διώρυγος, ἥτις αὐξάνει εἰς εὖρος καθόσον χωρεῖ πρὸς τὸ ἄνω, σίρονται εἰς τὰ ὕψη αἱ ἀποσκαρφεῖσαι παρειαί, λείαι καὶ ὀμαλώταται, χειροποίητα κλιμακωτὰ τεῖχώματα παρουσιάζουσαι εἰς βαθμιαίαν τριπλῆν σειρὰν. Αἱ κατώταται τῆς διώρυγος παρειαὶ ἐνεδύθησαν διὰ τοιοῦτου λιθίνου τεύχματος, καὶ τοῦτο εἶναι τὸ πρῶτον. Σιδηρᾶ ὁδὸς, ἐστρωμένη ἐπιμήκως καθ' ἅπασαν τὴν ἔκτασιν τῆς κοίτης, ὑπηρετεῖ τὰς ἐν τῷ τελειοῦσθαι ἤδη ἐργασίας. Αἱ φωναὶ τῶν ἐργατῶν, ὁ ἀγωνιώδης στεναγμὸς τῶν ἀτυμομηχανῶν, οἱ συριγμοὶ τῆς μηχανῆς, ἐλκούσης ὀπισθεν αὐτῆς ἀτελεύτητον σειρὰν φορέων πεπληρωμένων πετρῶν, ἀποβραχισμάτων καὶ ἰλύος, ἀνηγούσιν ἐκάστοτε εἰς τὰ δροσερὰ ἐκεῖνα βᾶθη τῆς ἀδένδρου τεχνικῆς φάραγγος. Τὸ δαιμόνιον τοῦ ἀνθρώπου, ἐπαναστατήσαν κατὰ τῶν νόμων τῆς φύσεως, μετέθεσεν ἐνταῦθα τὰ ὄρια αὐτῆς, μεταβάλον τὴν χερσόνησον εἰς νῆσον, ὅπως ἀλλαγῆ μετέβαλε τὴν νῆσον εἰς χερσόνησον. Φωναὶ ποικίλαι καὶ γλωσσαι ἀκούονται εἰς τὰ βᾶθη ταῦτα διαρκῶς. Ἀπὸ τῆς καθέτου παρειαῖς τῆς διώρυγος, εἰς ὕψος προκαλοῦν ἰλιγγίαισιν, φαίνεται, ἀπὸ σχοινοῦ αἰωρούμενος, ἐργάτης τολμηρὸς, σφηνῶν λίθους εἰς τὴν πλευρὰν, ἢ ἄλλην τεχνικὴν ἐργασίαν ἐπιτελῶν. Τὸν βλέπω κάτωθεν μετὰ φορέας σαλευόμενον καὶ αἰωρούμενον εἰς τὸ δυσθεώρητον ὕψος· ἀλλ' ἐκεῖνος γελᾷ παταγωδῶς καὶ εὐθύμως· καὶ οἶονεὶ σαρκάζων τὸ αἶσθημα τῆς ἀγωνίας, ὅπερ μὲ ἐπλήρου εἰς τὴν θέαν ἐκείνην τοῦ κινδύνου ὅστις τὸν ἠπείλει, ἄρχεται ἄδων ἀμερίμνως καὶ ἀνέτως φαιδρὸν ἄσμα τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Αἱ ἀναπάσεις τοῦ ἄσματος τοῦ δονοῦνται εἰς τὸ χάος τῆς διώρυγος, καὶ εἰς βαθμιαίαν ἐξασθένησιν χωροῦσαι, ἐκπνέουσιν εἰς τὸ ὀλοσχερῶς. Ἐσιώπησεν ὁ ἐργάτης ἴσως τῆς ἀπώτατης πατρίδος τοῦ ἢ ἀνάμνησις ἐσκίασεν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν, καὶ ἢ ἀναπόλησις προσφιλῶν ὄντων, χάριν τῆς ζωῆς καὶ τῆς συντηρήσεως τῶν ὁποίων ἐχθετεῖ αὐτὸς εἰς τοιοῦτον καταφανῆ κίνδυνον τὴν ζωὴν του, διέκοψεν ἀποτόμως τὴν εὐθυμίαν τοῦ φαιδρῶ ἄσματος. «Ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου σου φαγεῖ τὸν ἄρτον σου». Τὸ ῥῆμα τοῦ Κυρίου, τὸ ἀπὸ τοῦ ἀψευδοῦς στόματός Του ἐκπορευθέν, ἀναλλοίωτον κρατεῖ ἐπὶ τῆς γῆς. Εἰς τὰ ἔγκατα τῶν θαλασσῶν, εἰς τὰ σπλάγγνα τῆς γῆς, εἰς τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῆς καὶ εἰς τοὺς αἰθέρας μάχεται καὶ μοχθεῖ ὁ ἄνθρωπος ὅπως κερδίσῃ τὸν ἄρτον τῆς ἡμέρας, καὶ χάριν ἀθλίας ζωῆς φυγαδεύει τὴν εἰρήνην τῆς ἀνυπαρξίας, κινδυνεύων τὴν ζωὴν, ἢν, ἀντὶ νὰ κερδίσῃ, ἀπόλλυσι πολλὰκις διεξάγων τῆς ἐπιμόχθου συντηρήσεως τὸν βαρὺν ἡμερήσιον ἀγῶνα.

Ἦδη ἰστάμην κάτωθεν τῆς γεφύρας, τῆς ἄνωθεν ζευγνουσῆς τὰς δύο ὄχθας τῆς διώρυγος, καὶ ἦν πρὸ ὀλίγου εἶχον διέλθει ἐπὶ τῆς ἀτραπέδος. Ἐβλεπον τὴν μακρὰν ἔκτασιν τῆς διώρυγος, ἐπάτου τὸν πυθμῆνα, ὄντινα αὖριον θὰ κατακαλύψῃ τὸ θαλάσσιον ὕδωρ, ἐθεώρουν τὰς μυρμηκίας τῶν ἐργατῶν, τῶν σιδηροδρόμων τὰ ἐλάσματα, τὴν ἀλληλοδιάδοχον ἀνοδὸν καὶ κάθοδον τῶν μηχανῶν τῶν ἔλκουσῶν τὰ φορτία τῶν ὑστάτων ἀποβραχισμά-

των. Ἀνελογιζόμεν τὰς ποικίλας τοῦ ἐδάφους καὶ τῶν ἀνθρώπων τύχας. Ἐδῶ, ἐπὶ τῆς γῆς ταύτης ἦν τόσον ὀμαλῶς καὶ εὐρύθμως ἐσκαψεν ὁ ἄνθρωπος, ἥτο ἄλλοτε θάλασσα. Τοῦ ἐδάφους οἱ σπαρμὸι ἀνήγαγον τὰς ξηρὰς ἀπὸ τοῦ πυθμῆνος τῆς θαλάσσης, καὶ εἰς τὰ ἐνδικοιτήματα τῶν ἰγθύων ἐβλάστησεν ἡ γλόη καὶ τὰ ἄνθη τῶν ἀγρῶν. Μετὰ παρέλευσιν χιλιετηρίδων, ὁ ἄνθρωπος, τροποποιῶν τὴν δημιουργίαν, παρασκευάζει κοίτας ἰγθύων εἰς τὰ πετρώματα καὶ τὰ ὀρύγματα τοῦ ἰσθμοῦ ὃν διώρυξε, καὶ ὑποκαθίστη τὰ φύκη εἰς τῶν λειμῶνων τὴν ἀνθόσπαρτον στολήν. Ποῖον ἔργον γήινον, ποῖα δύναιμι ἀνθρωπίνῃ δύναισι νὰ ἐνατενίσῃ εἰς διάρκειαν ἀναλλοίωτον! Θάλασσα ἐδῶ τὸ πρῶτον συμπαγεῖς ὄγκοι πετρωμάτων καὶ χωμάτων εἶτα· χάος, σκαφὲν ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ἀνθρώπου σήμερον, καὶ θάλασσα αὖριον! Ἐνώπιον τῆς αἰωνιότητος, τῶν χιλιετηρίδων ἢ παρελεύσεις εἶναι ἐν αὖριον μόνον· εἶναι ὀλιγώτερον ἐπὶ εἶναι στιγμή, καὶ ἴσως καὶ τοῦτο εἶναι πολὺ. Τὰ γένη τῶν βροτῶν, ἄτινα, εἰς τῶν αἰῶνων τὴν ἀκαρτερίαν πάροδον, θὰ κατοικήσωσι τοὺς τόπους τούτους, πῶς θὰ ἐπανεύρωσι τὴν χώραν, ἢν ἐν τῇ σημερινῇ αὐτῆς μορφῇ θεωροῦμεν ἡμεῖς σήμερον; Εἰς τὰ πεδία, ἄτινα πρὸ μικροῦ εἶχον ἰδεῖ, εἰς τὴν διπλῆν θάλασσαν, ἢν ἄρτι ἀπὸ τοῦ ὕψους εἶχον θεωρήσει, ἔζησαν ἀπειράριθμοι λαοί, τὰ ἴχνη τῶν ὁποίων ἀπεσβέσθησαν πλήρως ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ φθοροποιῦ Χρόνου. Πεπληρωμένα πλοῦτου εἶχον προσορμισθῆ, ἔνθεν κακείθεν τοῦ Ἴσθμοῦ, τῶν ἀρχαίων λαῶν τὰ πλοῖα. Σήμερον, μόλις συναντᾷ τις εἰς τοὺς ἐρήμους ἀγρούς τὸν βοσκὸν ἐλαύνοντα τὰ ποιμνία του, καὶ μόλις βλέπει μικρὸν ἰστίον ἰπτάμενον ὑπερθεῖν τῆς διπλῆς θαλάσσης, ἥτις ἐγένετό ποτε γενῶν καὶ λαῶν ἐντευκτήριον. Ἡ σιωπῆ βαθεῖα κρατεῖ εἰς τὰς στερρὰς καὶ ὑγρὰς τῆς Κορίνθου ἐκτάσεις. Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς παρακμῆς εἰσῆγσαν τὰ πάντα, καὶ εἰς τὴν ζωὴν ὑποκατέστη τοῦ θανάτου ἡ λήθη καὶ ἡ μελαγχολία. Ποῖα ἀλλοιώσεις ἐπιτελεσθεῖσαι, πόσαι δὲ μείζονες ἐπιτελεσθησόμενα ὑπὸ τοῦ Χρόνου τὴν ἀνατρεπτικὴν καὶ ἀκαθέκτον φορὰν! Ἐδῶ ἐνθα ἴσταμαι, ἀσφαλῆς πατῶν ἐδάφους, ἐν φιλήματι, ὅπερ τρυφερώτερον θὰ καταστήσῃ μακρότατος χωρισμός, καὶ ὁ πόθος ματαίως ἐλπίζομένης ἐνώσεως, συντελεσθείσης ἤδη, θὰ συναντηθῶσιν αὖριον αἱ θάλασσαί τοῦ Σαρωνικοῦ καὶ τοῦ Κορινθιακοῦ. Ἡ ἐλιξ τοῦ ἀτμοπλοίου, κύματα ἐγείρουσα εἰς τὰ ἦσυχά ὕδατα τῆς ἡρεμούσης διώρυγος, θὰ πλαταγήσῃ ὑπερθεῖν τῆς κεφαλῆς μου, καὶ ὀλόκληρος ἐνυδρὸς κόσμος, ἄλλος μὲν διαβάτης, ἄλλος σταθερώτερος τῆς διώρυγος οἰκιστής, θὰ διέλθῃ ἢ ἐδραίως θὰ ἐνοικήσῃ εἰς τὸν πυθμῆνα τῆς θαλασσίας ὁδοῦ, καὶ τὰ ἤδη ξηρὰ τεῖχη τῆς. Ὁ ναύτης θὰ διαδεχθῇ τὸν αἰπόλον· καὶ εἰς τὰ σκιρτήματα τῶν ποιμνίων, εἰς τοὺς ἤχους τῆς ποιμνικῆς σύριγγος, εἰς τὰ κρῖνα τῶν ἀγρῶν, εἰς τὸ ἄρωμα τῆς ἐρείκης, τοῦ θύμου, τῶν πτύων, εἰς τῶν πτηνῶν τὰ ἄσματα, εἰς τὴν δρᾶσιν τοῦ χερσαίου κόσμου, θὰ ὑποκατασταθῇ τοῦ ἐναλίου βίου ἢ δρᾶσις, τοῦ πηδαλίου ὁ χειρισμός, τοῦ πλοιοάρχου ἢ φωνῆ, τοῦ κύματος ὁ λικνισμός. Πλοίων καρχήσια

θὰ ψαύσῃ ὁ ἄνεμος, ὁ διὰ τῆς τεχνικῆς κοιλάδος διαπνέων ἤδη, καὶ κατ' ἄμφω τὰ χεῖλη τῆς διώρυγος θωπεύων τοὺς θύμους μόνον τώρα καὶ τὰ δενδρύλια τοῦ ἐδάφους. Ὁ βουκόλος θὰ ἀναστείλῃ τὴν ἀγέλην αὐτοῦ παρὰ τὴν χειροποίητον θαλασσίαν ἀκτὴν· θὰ ἀκούσῃ βρέμουσαν τοῦ ἀτμοπλοίου τὴν μηχανήν, καὶ τῆς ἀρχαίας Κορίνθου κάτοικος, ἐπιστρέφων τὴν νύκτα εἰς τὴν καλύβην αὐτοῦ, τὴν ἀπὸ συντριμμάτων ἀρχαίων ναῶν ἐγεθεῖσαν, θ' ἀναμνησθῇ τοῦ προσφώνηματος ὅπερ, ὑπὸ τὸ σύμβολον τῆς εἰρήνης καὶ τῆς παγκοσμίου ἀδελφότητος καὶ ἐργασίας, ἀπῆρθεν αὐτῷ ὁ ναυτίλος ἀπωτάτων ἀκτῶν. Τῆς θαλάσσης ἡ ψεκάς καὶ ἡ ἄλμη θὰ ἐπικαθήσῃ εἰς τοὺς ἀνθοσκεπεῖς τοῦ Ἴσθμοῦ καὶ γλοάζοντας ἀγρούς, καὶ τὰ λευκὰ ἀλατόπηκτα κρυστάλλα, δίκην κόνεως ἀδαμαντίνης, θὰ στίξωσι τοὺς σμαράγδους τῶν φύλλων καὶ τῶν κλαδίσκων τῶν δένδρων. Καὶ αἱ Νύμφαι τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὀρέων, ἀφίνουσαι τὰς νύκτας τὰ ποιητικώτατα κρυσφύγετα αὐτῶν, θὰ ἔρχονται εἰς τὰς ὄχθας τοῦ θαλασσίου ποταμοῦ, οὔτινος τὴν κοίτην ἔσκαψεν ἡ χεὶρ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἠδέως κατοπτρίζομεναι εἰς τὸ διαυγές θαλάσσιον ὕδωρ, θὰ διαλέγονται τρυφερῶς πρὸς τοὺς ἐναλίους θεοὺς, εἰς τὴν κατοχὴν καὶ φρούρησιν τῶν ὁποίων παραδίδεται ἤδη ἡ διώρυξ.

Ὁξύτατος συριγμὸς ἀντήχησεν αἰφνης ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν μου. Προσέβλεψα ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γεφύρας, τῆς ὡς πλέγμα ἀράχνης ἐοικυίας, εἶδον διερχομένην μακρὰν ἀμαξστοιχίαν. Ἀφῆρσα τὸν πῖλόν μου χαιρετῶν τοὺς εἰς τὰ ὕψη ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν μου ἵπταμένους ἐπὶ πτερυγίων ἀτμοῦ. Μανδήλια ἐκυμάτισαν ἐπανειλημμένως, καὶ ἡ ἀπήχησις ἔφερεν ἄχρις ἐμοῦ, εἰς τὰ βᾶθη ἐκεῖνα, παρατεταμένους χαιρετισμούς. Αὐριον, οἱ ἐπὶ τῆς γεφύρας ἰστάμενοι ἢ παρελαύνοντες, θὰ βλέπωσιν εἰς τὸ βάθος κύμα ἀντὶ ξηρᾶς. Εἰς τὸν συριγμὸν τῆς χειρσαίας ἀτμομηχανῆς θὰ ἀπαντᾷ ἀντιχαιρετῶσα συρίζουσα τοῦ πυροσκάφου ἡ ἀτμομηχανή. Ὑπὸ τὴν γέφυραν, ὡς ὑπὸ δίκρανα καυδιανᾶ, θὰ διέρχονται τῶν πλοίων καὶ ἀτμοπλοίων οἱ ἰστοί, φόρον εὐγνωμοσύνης ἀποτίνοντες εἰς τὴν εὐσκοπον τοῦ ἀνθρώπου ἐπίνοιαν, καὶ τὴν θέλησιν δι' ἧς ἐδάμασε τὴν φύσιν. Ἡ ἄκρα τοῦ Ταινάρου, ἡ φοβερά τοῦ Μαλέα κυματοπλήξ ἀπορῶξ βλέπουσι μειούμενα τὰ ἀπενκαταία σκῆπτρα τοῦ τρόμου, ἄτινα βίαιοι ἄνεμοι, ἄγρια κύματα, ναυτῶν κραυγαί, πνιγμένων ὀλολυγμοί, ἐπιζώντων ὀδυρμοί, ναυαγῶν ἀγῶνες, καὶ λείψανα ναυαγίων, στρόβιλοι, δῖνοι, κυματοφόροι σφῶνες, ὕγροι λόφοι ἀφροσκεπεῖς, ραγδαίως πρὸς τὴν κάθιστον κρημνωδῆ ἄκραν ἐπεροχόμενοι, ἀπένειμαν εἰς αὐτάς. Ἡ ταχύτης τῆς συγκοινωνίας, ἡ ἀσφάλεια αὐτῆς ἀνευρίσκουσιν ἐν τῇ ἐγκαινιζομένῃ διώρυγι τῆς Κορίνθου τὸν ἐπικαιρότερον καὶ λυσιτελέστερον θεράποντα. Κατερχόμενος πάντοτε πρὸς τὴν Ἴσθμίαν εἶχον ἀδιάλειπτον καὶ ὁμοιόμορρον πρὸ ἐμοῦ τὸ ἐπιβάλλον θέαμα τῆς διώρυγος. Ἦδη, πεζὸς χωρήσας ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τοῦ Κορινθιακοῦ, ἀφικόμεν ἐἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Σαρωνικοῦ, διελάσας ἀβρόχοις ποσί, ἐπὶ τοῦ πυθμένος τῆς διώρυγος, τὸ ἀπὸ Ποσειδωνίας εἰς Ἴσθμίαν διάστημα. Κατὰ τὰ δύο τῆς διώρυγος ἄκρα, χαμηλότατοι

καὶ ἀσθενέστατοι φραγμοὶ ὀλιγίστων μέτρων παρακωλύουσι τὴν ἐνωσιν τῶν ὑδάτων. Ὀλίγα ἐκατέρωθεν κτυπήματα σκαπάνης, καὶ οἱ κόλποι ἐνοῦνται, καὶ ἡ Πελοπόννησος ἀπορησοῦται, καὶ τῶν ἀρχαίων χρησμών ἡ ἐντολὴ παραβιάζεται, καὶ τὸ ὄνειρον τῶν αἰῶνων πραγματοποιεῖται ὑπὸ τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ φῶς τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, διὰ χειρῶν καὶ κεφαλαίων ἐλληνικῶν. Πρὶν ἢ καταλίπω τὴν διώρυγα ἐθεώρησα αὐτὴν ἐπὶ μακρὸν καὶ ἐπανειλημμένως. Ἀγνοῶ διατί μὲ κατέσχευεν αἰσθημα μελαγχολίας. Τὸ γιγαντιαῖον ἐκεῖνο ὄρυγμα πληροῦται μετ' ὀλίγας ἡμέρας θαλασσίου ὕδατος. Ἦττωνται τῆς φύσεως οἱ φραγμοί, θριαμβεῖε τὸ πνεῦμα, ἐπίκουρον ἔχον τὴν ὕλην. Τὸ πᾶν ἀλλοιοῦται· καὶ εὐτυχῶς ἡ ἀλλοίωσις τελεῖται ὑπὸ εὐγενῆς καὶ παγκοσμίου συμφέροντος σύνθημα. Ἐντός βραχείας καταρρίπτονται οἱ μικροὶ τῶν προχωμάτων φραγμοί, καὶ χαλαροῦνται ὁ ἀσθενέστατος χαλινός, ὁ συγκρατῶν τοὺς γιγαντιαίους καὶ ἀπειραριθμούς ὕγρους ὄγκους ἀμφοτέρων τῶν κόλπων. Τὴν βίαν τῶν θαλασσῶν, ἣν μόνη τοῦ Δημιουργοῦ ἡ κραταιὰ χεὶρ δύναται νὰ φιμώσῃ, δεσμίαν κρατεῖ ἤδη μικροτάτη ἐπίπεδος ἔκτασις οὐπω σκαφείσης γῆς! Τὸ ὄριον, ὅπερ ὁ Θεὸς ἔθηκε ἀνά μέσον θαλάσσης καὶ ξηρᾶς, παραβιάζεται αὐριον, ὑπὸ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ πάλιν τοῦ Δημιουργοῦ, οὔτινος τὸ θεῖον πνεῦμα ὀδηγεῖ καὶ ἐμπνέει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸ μεγαλεπήβολον ἀγαθόν, καὶ αὐριον, ἀδιαταράκτως, ἀνευ σπασμῶν καὶ σεισμῶν, ἀνευ ἀναδύσεων καὶ καθιζήσεων συνάπτονται αἱ ἀπὸ αἰῶνων χωρισθεῖσαι θάλασσαί, καὶ διαπόντιος, τὰς ἐπικινδύνους ἐσχατίας τῆς νοτίου Πελοποννήσου ἀποφεύγων, πλέει πρὸς τὴν Δύσιν ὁ κάτοικος τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ὁ τῆς Δύσεως πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Μοναδική, ἱστορική, ἀνεκφράστως μεγαλοπρεπὴς θὰ ἦναι ἡ στιγμή καθ' ἣν, αἰρομένων ἐκατέρωθεν τῶν φραγμῶν, θὰ εἰσορμησῶσιν ἐξ ἀμφοτέρων τῶν στομιῶν τὰ ὕδατα εἰς τὴν διώρυγα. Ὁ ἐνοσίχθων Ποσειδῶν, ἡ τρίαινα τοῦ ὁποίου δὲν ἔσχευε νὰ διατρήσῃ τὸν Ἴσθμόν, εὐρύνει κατὰ ἐξ ἔτι μίλλια τὸ ἀτελεῦτητον αὐτοῦ ὕγρον κράτος. Θεῶν ἔρις περὶ κατοχῆς οὐδεμία ἀπειλεῖται. Ἐδαφος καὶ διώρυξ ἀνήκει εἰς Θεὸν ὑπέρτερον τῶν Ὀλυμπίων πάντων, εἰς τὸν μέγαν καὶ ἀληθῆ τῆς ἐπιστήμης Θεόν, οὔτινος αἰδῖον ἔσεται τὸ γήνιον κράτος. Τὴν θέλγουσαν εἰκόνα τοῦ ἀλύτου καὶ αἰσίου δεσμοῦ ἀμφοτέρων τῶν κόλπων εὐφροσύνως βλέπει ὁ κόσμος· καὶ ὑπὸ αὔρας ποντιαδος ἡρέμα ὠθούμενον, ὑπὸ Τριτώνων, δελφίνων καὶ θεῶν ἄλλων ἐναλίω προπεμπόμενον, κομψῶς καὶ ἠπίως διολισθαῖνον, ἀρανὲς διέρχεται, ἀβρῶς ἐπιψαῦον τῆς διώρυγος τὸ ὕδωρ, τὸ μαργαριτῶδες ἄρμα τῆς Ἀμφιτρίτης, πρῶτον αὐτὸ ἐγκαινίζον αἰσίως τὴν θαλασσίαν μεταξὺ τῶν ἡπείρων ὁδόν. Ὁ ἐκεῖ που ἀγραυλῶν Πᾶν, μόνος αὐτὸς ἐξίσταται ἐπὶ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ θεάματι· καὶ ἐμβρόντητος, τῆς σύριγγος τὸ μέλος διακόπτων, καταλείπει εἰς τοὺς θαλασσίους θεοὺς τὸ τιμῆμα τοῦτο τῆς χώρας του, καὶ μορφάζων κωμικῶς τρέπεται ἐπὶ τὰ ὕψη τῆς Κυλλήνης. Ἀσφαλῆς ἐκεῖ ὁ τραγόπους δρυμοδαίτιος Θεὸς ἐπαναλαμβάνει διὰ τοῦ καλάμου τὸ

μέλος, ὅπερ τῶν ὑδάτων ἢ ἀθρόα εἰσόδος διέκοψεν εἰς τὰ χεῖλη τῆς πρῶν ξηρᾶς τάφρου, τῆς σήμερον εὐτυχούς καὶ εὐοίωνου θαλασσίας διώρυγος τῆς Κορίνθου.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ ΠΑΓΑΝΕΛΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ

Εὐχαρίστως ἀρχόμεθα σήμερον τῆς διὰ τῆς Ἑστίας δημοσιεύσεως σειρᾶς πανομοιότυπων ἑλληνικῶν χειρογράφων ἀξίων λόγου διὰ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἢ περιεργῶν διὰ τὸν ρυθμὸν τῆς γραφῆς ἢ ἄλλως ἀξίων γνώσεως. Θέλομεν δὲ συνοδεύει τὰ πανομοιότυπα δι' ἐπεξηγηματικῶν κειμένων τοῦ καθηγητοῦ κ. Σπυρίδωνος Λάμπρου, ὅστις δὲν θὰ περιορίζεται εἰς μόνην τὴν περιγραφὴν τῶν χειρογράφων, ἐξ ὧν εἶνε εἰλημμένα τὰ πανομοιότυπα, ἀλλὰ θὰ ποιικίλλῃ τὴν περιγραφὴν καὶ δι' ἄλλης σχετικῆς ὕλης εἴτε περὶ τῶν βιβλιοθηκῶν ἐν αἷς ἀπόκεινται τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος χειρόγραφα, εἴτε περὶ τοῦ συγγραφέως εἰς ὃν ἀνήκουσιν, εἴτε περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν εἶνε γεγραμμένα. Σ. τ. Δ.

Α'

Ἄγιογραφικὸς κώδιξ τοῦ Ἐρμᾶ.

Ὀλίγα ἦσαν κατὰ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα τὰ εὐρήματα ἀπολωλότων συγγραφέων τῆς ἀρχαιότητος πρὶν ἢ διὰ τῆς ἀνακαλύψεως καὶ ἀναγνώσεως τῶν ἐξ Αἰγύπτου ἑλληνικῶν παπύρων καὶ τῶν λειψάνων τῆς βιβλιοθήκης τῆς Κροκοδείλων πόλεως (Ἀρσινόης) ἀνοιχθῆ ἢ ὁσημέραι ἀφθονοῦσαν καὶ τῶν ἀκείνη πηγῇ, ἐξ ἧς ἀπέρρευσαν ἀποσπάσματα πολυτίμητα τοῦ Εὐριπίδου, τοῦ Ἀλκμάχου, τῆς Σαπφούς καὶ τέλος ἢ ἀνεκτίμητος Ἀθηναίων πολιτεία τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ Ἡρώδου οἱ μῦθοι. Μόλις που δυνάμεθα πρὸ τῶν προσφάτων τούτων ἀνακαλύψεων νὰ ἀναφέρωμεν τὴν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Μουσοφύδου ἐκ χειρογράφου συμπλήρωσιν τοῦ Περὶ ἀντιδόσεως λόγου τοῦ Ἰσοκράτους καὶ ἐρμαῖά τινα ἦτον ἀξιόλογα ἀποκαλυφθέντα ἐν κώδιξι παλιμψήστοις ὑπὸ τῆς ἐπιμονῆς τῶν φιλολόγων. Οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ἐκτῆς τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος δεκάδος ὁ ἐπιστημονικὸς κόσμος ἔμαθε μετ' ἐκπλήξεως, ὅτι, θησαυροὶ τέως ἀγνωστοὶ τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας ἀπεκαλύφθησαν ἐν ταῖς κρύπταις τῶν μοναστηρίων τῆς Ἀνατολῆς καὶ ὅτι ὁ μυστηριώδης Ἄθως ἀπέδιδεν εἰς τὴν φιλολογικὴν ἐπιστήμην ὅσα ζηλοτύπως ἔκρυπτεν ἐπὶ αἰῶνας ἐν τοῖς κρυφῶσιν αὐτοῦ. Οἱ νέοι κώδικες ἀπεκάλυπτον τὰς τύχας τῆς ἀρχαίας Αἰγύπτου, τὴν ἱστορίαν τῆς Κεραλληνίας καὶ τῆς Σύμης, τὴν ἱερογλυφικὴν σοφίαν τῶν κατοίκων τῆς κοιλάδος τοῦ Νείλου καὶ τὴν πρωτοφανῆ γνῶσιν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον προδράμει τοῦ νεωτέρου πολιτισμοῦ καὶ ἐκεῖ ὅπου δὲν φανταζόμεθα, πρῶτοι ἐφευρόντες τὴν ἠλιουτυπίαν καὶ ποιησάμενοι χρῆσιν τῆς δαγερροτυπίας αἰῶνας πολλοὺς πρὸ τοῦ Δαγέρρου. Ὁ εὐτυχὴς δὲ κάτοχος τῶν τοιούτων πολυτίμων χειρογράφων, ὁ θησαυροφύλαξ τῆς βιβλιοθήκης ἐκείνης τῶν ἀγνώστων συγγραφέων, ἐν οἷς

εἰσείχον τὰ ὀνόματα τοῦ Εὐλύρου καὶ τοῦ Οὐρανίου, ἦτο ἀνὴρ Σταγείριτης, καὶ ὠνομάζετο Κωνσταντῖνος Σιμωνίδης. Ὅποιον πολύτιμον ἀπόκτημα διὰ τὰς εὐρωπαϊκὰς βιβλιοθήκας ἢ κατάθεσις ἐν αὐταῖς τῶν κειμηλίων τοῦ Σιμωνίδου! Ὁ κύριος αὐτῶν συγκατετίθετο μετὰ δυσκολίας καὶ ἄκων μόνον ἀντὶ ἀδρού χρήματος νὰ παραχωρήσῃ αὐτά. Ἡ Ἑθνικὴ βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν ἐδικαιοῦτο νὰ προτιμηθῇ. Ἄλλ' ἐπιτροπεῖα συστάσα πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἐκτίμησιν αὐτῶν ἠδίκησεν, ἐκ παλαιογραφικῆς ἀμαθείας, ἴσως δὲ καὶ ζηλοφθονίας, τὸν εὐτυχῆ εὐρετὴν, κηρύξασα πλαστὰ τὰ χειρόγραφα του. Εἶνε δὲ γνωστὸν, ὅτι οὐδεὶς προφήτης δεκτὸς ἐν τῇ πατρίδι αὐτοῦ. Διὸ, μάτην ἀντεπεξελθὼν ἐν Ἀθήναις ὁ Σιμωνίδης πρὸς τὰς ἀσόφους ἐπιθέσεις τοῦ Ραγκαβῆ καὶ τοῦ Κουμανοῦδου, συμπαρέλαβε τὸ βαρύτερον φορτίον τῶν κειμηλίων του, καὶ ἀπῆλθεν εἰς τὴν Δύσιν, ὅπου τὰ ἐρμαῖα αὐτοῦ ἐμελλον νὰ τύχῃσι καλλιτέρας ἐκτιμήσεως, ἀλλὰ καὶ τιμήματος ἐν χώραις, ὅπου τὰ ὄμματα τῶν λογίων δὲν ἐτύφλωνεν ὁ φθόνος! Ἄν ἐκλείοντο εἰς τὸν Σιμωνίδην αἱ θύραι τῆς Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Ἑλλήνων, ἦσαν ἀνοικτοὶ οἱ πυλῶνες τοῦ Βρεττανικοῦ μουσείου καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τῆς Λειψίας καὶ τοῦ Βερολίνου. Ἄν ἐβῶον καὶ ἔγραφον κατ' αὐτοῦ ἐν Ἀθήναις ὁ Ραγκαβῆς καὶ ὁ Κουμανοῦδης, ἀλλ' ἦτο ἔτοιμος ἐν Λειψίᾳ νὰ τον ὑποδεχθῆ με ἀνοικτὰς ἀγκάλας ὁ Dindorf.

Δὲν εἶνε τοῦ παρόντος ἢ ἐκθεσις τοῦ τρόπου καθ' ὃν κατώρθωσεν ὁ Σιμωνίδης νάπατήσῃ τοὺς Γερμοῖαι καὶ Ἀγγλοὺς φιλόλογους, ἕως ἐπῆλθεν ἡ μοιραία λύσις διὰ τοῦ ἐν Λειψίᾳ τότε σπουδάζοντος Ἀλεξάνδρου Λυκούργου, τοῦ ἔπειτα ἀρχιεπισκόπου Σύρου, ἀποκαλύψαντος τοὺς δόλους τοῦ ἀγύρτου, καὶ τῆς ἀναμίξεως τῆς ἀστυνομίας τοῦ Βερολίνου. Τὴν φιλολογικὴν ταύτην μυθιστορίαν ἐπιφυλασσόμεθα νὰ ἐκθέσωμεν ἄλλοτε εἰς τοὺς ἀναγνώστας τῆς Ἑστίας.

Ἐγράψαμεν δὲ τὴν ἀναγκαίαν ταύτην εἰσαγωγὴν, ἐπειδὴ τὰ ἤδη παρ' ἡμῶν ἐκτεθέντα συνδέονται στενῶς πρὸς τὸ χειρόγραφον, οὗ πανομοιότυπον δημοσιεύεται ἐνταῦθα.

Μεταξὺ τῶν χειρογράφων, ἅτιν' ἀπετέλουν τὸ φορτίον τοῦ Σιμωνίδου, εὕρισκοντο καὶ τρία φύλλα περιέχοντα μέρος τοῦ Ποιμένος τοῦ Ἐρμᾶ.

Ὁ Ἐρμᾶς ἦτο ἐκκλησιαστικὸς πατήρ ἐκ τῶν ἀρχαιοτάτων. Ἡ δὲ συγγραφή αὐτοῦ ἢ ἐπιγραφομένη Ποιμὴν διαιρεῖται μὲν εἰς τρία βιβλία, ὧν τὸ πρῶτον ἐπιγράφεται Ὁράσεις, τὸ δευτέρον Ἐντολαὶ καὶ τὸ τρίτον Παραβολαί, περιέχει δὲ ἠθικὴν διδασκαλίαν ἣν παριστάνεται παρέχων ὑπὸ τύπον ἐντολῶν εἰς τὸν συγγραφέα ἄγγελός τις δίκην ποιμένος διδάσκοντος αὐτόν. Ἀναμνησεται δ' ἐν τῇ συγγραφῇ ταύτῃ ἢ ἠθικῇ τῶν ἀποστόλων μετὰ δογματῶν νεοπλατωνικῶν. Καὶ ἐν μὲν παλαιότεροις χρόνοις ἐθεώρειτο ὁ Ποιμὴν γραφεὶς περὶ τὸ 92 μ. Χ. ὑπὸ Ἐρμᾶ μαθητοῦ τοῦ Παύλου καὶ ἐπισκόπου Φιλίππων ἢ Φιλιππουπόλεως τῆς Μακεδονίας. Οἱ δὲ νεώτεροι ἀποδέχονται μᾶλλον ὡς συγγραφέα ἄλλον ὁμώνυμον Ἐρμᾶν, ἀρχαῖ-